

Handläggare: Suzanne Lindhagen
Telefon: 50831554

Till
Kulturnämnden

Förslag till detaljplan för Tobaksmonopolet 4, Rosenlundsgatan 36/Maria Skolgata 79A i stadsdelen Södermalm, S-Dp 2007-36100-54

Förvaltningens förslag till beslut

Kulturförvaltningen föreslår att Kulturnämnden beslutar

- att** planförslaget omarbetas till en lägre exploateringsgrad så att de kulturhistoriska värdena bättre tas tillvara
- att** avstyrka rivning av den s k matsalsbyggnaden
- att** planförslaget omstuderas så att fresken kan bevaras på plats i ett inomhusklimat.

Berit Svedberg
Kulturdirektör

Ann-Charlotte Backlund
Stadsantikvarie

Sammanfattning

Fastighetsägaren, NCC Construction Sverige AB, önskar bygga 150 bostadslägenheter i kv Tobaksmonopolet 4, hörnet Rosenlundsgatan/Maria Skolgata varför ett förslag till ny detaljplan lagts fram. Enligt förslaget uppförs utefter de två gatorna bostadshus i upp till 8 våningar. På gården placeras två punkthus i 7-8 våningar. Bebyggelsen medför bl a rivning av en ”grönklassad” byggnad, den s k matsalsbyggnaden, som hyser en stor freskmålning utförd av konstnären Bo Beskow. Större delen av den lilla parken i kvarterets nordöstra hörn tas också i anspråk för den tänkta nybebyggelsen. Skyddsbestämmelser har införts för ett inom planområdet befintligt mindre bostadshus från slutet av 1930-talet samt för den beskowska fresken. Kulturförvaltningen föreslår att planförslaget

omarbetas till en lägre exploateringsgrad så att de kulturhistoriska värdena, både i form av byggnader och park, tas tillvara bättre. Förvaltningen avstyrker föreslagen rivning av matsalsbyggnaden och anser att planförslaget bör omstuderas så att den beskowska freskmålningen kan bevaras på sin ursprungliga plats i ett inomhusklimat.

UTLÅTANDE

Ärendets beredning

Ärendet har handlagts av Stadsmuseets kulturmiljöenhet.

Remissen

Stadsbyggnadskontoret har remitterat ärendet till Stadsmuseet för svar senast den 4 november 2009. Kulturförvaltningen har fått förlängd remisstid för att kunna ta upp ärendet i Kulturnämnden den 17 november.

Planförslaget

Redan 2007 påbörjades arbetet med ett planprogram för nybebyggelse i kv Tobaksmonopolet. Då ingick även den västra delen av kvarteret, nuvarande Tobaksmonopolet 3. Ägoförhållandena har sedan dess ändrats och en fastighetsdelning har ägt rum vilket anförts som skäl till att man nu valt att gå fram med ett planförslag för endast den nordöstra delen av kvarteret. Idag är det NCC som äger den del som nu föreslås för förtätning med bostadshus i upp till 8 våningars höjd rymmande ca 150 lägenheter. Det aktuella planförslaget innebär att nybebyggelse uppförs i kvarterets nordöstra del varvid den s k matsalsbyggnaden, i vars övre våning det finns en freskmålning av Bo Beskow, rivs. Även ett f d cykelförråd rivs. Vidare bebyggs större delen av det lilla parkområdet. Det befintliga bostadshuset vid Rosenlundsgatan ges enligt förslaget en skyddsbestämmelse liksom den beskowska fresken – trots att byggnaden som den är placerad i föreslås rivas.

Befintlig bebyggelse i kvarteret

Hela kvarteret Tobaksmonopolet utgörs idag av bebyggelse som uppförts för AB Svenska Tobaksmonopolets behov under åren 1917-39. 1915 förstatligades alla svenska tobaksfabrikat och Svenska Tobaksmonopolet startade sin verksamhet. Det första som byggdes här, 1917-22, var den U-formade fabriksbyggnaden som ligger mellan Maria Skolgata och Maria Bangata med Ivar Tengbom som arkitekt och Emil Lindkvist som byggmästare. När den nya fabriken stod klar 1922 överfördes all tillverkning av cigaretter, röktaobak och snus i Sverige hit. Det var en stor arbetsplats med som mest cirka 1 700 anställda. 1924-27 uppfördes ett

tobakslager, snusfabrik m m som sedan byggdes till 1929 resp sent 1930-tal. Matsalsbyggnaden tillkom 1931-33. Huvudkontoret, som uppfördes intill fabriken på Maria Bangata 1933-38, ritades också av Ivar Tengbom. Sedan slutet av 1930-talet har ingen nybebyggelse ägt rum i kvarteret. På mitten av 60-talet lades den sista tillverkningen ned, cigarettillverkningen. Med Swedish Match AB som fortfarande har lokaler i en del av kvarteret, i det f d tobakslagret, finns fortfarande en koppling till den ursprungliga verksamheten kvar. Merparten av kvarterets lokaler är idag omvandlade till kontor.

Hela kvarteret Tobaksmonopolet utgör alltsedan sin tillkomst 1915 och med kvarterets utbyggnad under drygt tjugo år, 1917-39, ett stycke svensk och stockholmsk industrihistoria. Olika funktioner och tillkomsttid har resulterat i en rad byggnader med olika utformning och karaktär som tillsammans är en viktig del av Tobaksmonopolets historia. I den antikvariska förundersökning som gjorts av Nyréns Arkitektkontor (20081219) redovisas kvarterets och berörda byggnaders värden väl. En antikvarisk konsekvensbeskrivning av planförslaget, också utförd av Nyréns (20090505), beskriver projektets påverkan på de kulturhistoriska värdena.

Matsalsbyggnaden

I föreliggande planförslag föreslås att den s k matsalsbyggnaden från 1931-33 med adress Maria Skolgata 79 A och B rivs. Matsalsbyggnaden uppfördes enligt byggmästare Emil Lindkvists ritningar i en enkel klassicerande stil med fönstersättning och fönsterutformning som i den något yngre fabriksbyggnaden men har samtidigt tydliga funktionalistiska drag med sitt flacka koppartak och släta fasader. I bottenvåningen fanns ursprungligen en mindre matsal för tjänstemän, kök samt garage. Övervåningens enda stora rum med sina synliga balkar av betong fungerade som matsal för arbetarna vid tobaksfabriken. Trots de förändringar som skett på senare år har byggnaden bevarat sin karaktär väl.

Matsalsbyggnaden är ”grönklassad”, dvs byggnaden har ett särskilt kulturhistoriskt värde. PBL, Plan- och Bygglagen, kap 3:10 och 12 är därmed tillämplig. Även om byggnaden inte har ingått i tobakens produktionskedja spelar den en viktig roll inom anläggningen. Med sin stora fresk (se nedan), som i sig förstärker byggnadens värde, speglar den även en utveckling med successivt förbättrade villkor för de anställda under 1900-talets första hälft. I och med att matsalsbyggnaden är förhållandevis låg, endast två våningar, reser sig fabriksbyggnadens dekorativt utformade östgavel med lisener, urnor m m över denna och bildar ett positivt och spännande inslag i gatubilden.

Freskmålningen

Den stora matsalen i matsalsbyggnadens övervåning fick 1947 en imponerande dekorativ utsmyckning i form av en al frescomålning, som täcker hela den västra kortväggen. Fresken är utförd av konstnären Bo Beskow (1906-89). Med titeln ”En dag i Papadates” skildrar målningen tobaksodlingens olika moment och livet i en liten grekisk by. Ett expertutlåtande om freskens konstnärliga värde är under utarbetande.

Den stora fresken i matsalsbyggnadens övre våning har i planen getts en skyddsbestämmelse med lydelsen ”Frescomålning av konstnären Bo Beskow ska bevaras och skyddas”. Ett utlåtande om olika alternativa möjligheter för ett bevarande av fresken har utförts av Konservator Misa Asp (20090504). Utlåtandet pekar emellertid tydligt på riskerna med att bevara fresken så som nu föreslagits, nämligen att den genom rivningen av matsalsbyggnaden hamnar på fabriksbyggnadens yttervägg, således utomhus. Fresken kommer enligt utlåtandet att på sikt förstöras med en sådan placering. En flytt av målningen är i princip tekniskt möjlig men mycket kostsam. Någon lämplig vägg av denna storlek inom kvarteret finns heller inte. Värdet av målningen skulle också minska om den tas ur sitt ursprungliga sammanhang.

Parkområdet

Det bergiga partiet i kvarterets nordöstra hörn har tills nu varit obebyggt. Enligt uppgift är merparten av träden i den lilla park som vuxit upp här resultatet av de fröer och plantor som Tobaksmonopolets rå tobaksinköpare tog med sig från sina resor i främmande länder. Här finns således flera ovanliga trädarter som t ex några svarttallar (*Pinus nigra*) och kaliforniska granar (*Abies concolor*). Parken nyttjades av personalen på sina raster eftersom arbetarna inte fick lämna fabriksområdet under arbetstid.

Genom sin speciella tillkomsthistoria är parken en inte oviktig del i det f d industrikomplexet. Den utgör ett positivt inslag i stadsbilden som en kvarvarande rest av stockholmslandskapets bergsformationer. Det obebyggda partiet skapar en variation i gatubilden, något som annars ofta framhålls som viktigt, och ger möjlighet att blicka in i det ur kulturhistorisk synpunkt spännande kvarteret.

Befintligt bostadshus och cykelförrådet

Inom planområdet ligger ännu en ”grönklassad” byggnad, belägen på Rosenlundsgatan strax söder om östra entrén till kvarterets stora gård. Den

uppfördes som lager och bostäder 1936-39. Byggnaden berörs inte direkt av den planerade nybebyggelsen men har i planförslaget fått skyddsbestämmelsen q1 – ”Byggnaden får inte rivras. Exteriören får inte förvanskas”. Norr om entrén till gården ligger ett f d cykelförråd från 1936 som också föreslås rivras. Byggnaden är ej kulturhistoriskt klassad.

Förvaltningens synpunkter

Kulturförvaltningen anser att planförslaget bör omarbetas till en lägre exploateringsgrad så att de kulturhistoriska värdena bättre tas tillvara. Kvarteret Tobaksmonopolet med sin bebyggelse och lilla parkområde har ett stort industri- och kulturhistoriskt värde. Genom de nu föreslagna förändringarna kommer detta värde att påtagligt naggas i kanten och kvarterets autenticitet att påverkas. Rivningen av den grönklassade matsalsbyggnaden innebär att en del av kvarterets arkitektoniska och kulturhistoriska värde går förlorad. Förvaltningen anser därför att rivningen ska avstyrkas. En ombyggnad till bostäder skulle däremot sannolikt vara möjlig ur antikvarisk synpunkt. I planförslaget framförs det som positivt att fabriksbyggnadens imposanta gavel friläggs vid en rivning av matsalsbyggnaden. Av allt att döma blir den planerade nybebyggelsen vid Maria Skolgata emellertid så hög att det stiliga gavelmotivet blir ett betydligt mindre synligt inslag i gatubilden än det är idag.

Att den stora fresken i matsalsbyggnadens övre våning getts en skyddsbestämmelse finner Kulturförvaltningen positivt. Efter att ha tagit del av expertutlåtandet angående freskens bevarande kan förvaltningen emellertid konstatera att planförslaget ambition att bevara fresken endast är möjlig under förutsättning att den får en placering i inomhusklimat, givetvis helst på sin ursprungliga plats i matsalsbyggnaden. Planförslaget bör därför omstuderas för att säkerställa ett bevarande av fresken på plats.

När det gäller det befintliga grönklassade bostadshuset vid Rosenlundsgatan finner förvaltningen det positivt att byggnaden skyddas på detta sätt. Förvaltningen finner det dock inkonsekvent att tillämpningen av vår lagstiftning gör det möjligt att, som i detta planärende, hantera av Stadsmuseet utpekad ”grönklassad” bebyggelse på så diametralt olika sätt. Medan den ena grönklassade byggnaden här får en skyddsbestämmelse föreslås rivning för den andra trots att båda byggnaderna omfattas av samma lagparagrafer, PBL kap 3:10 och 12.

Vad beträffar det f d cykelförrådet och den låga tillbyggnaden till matsalsbyggnaden har förvaltningen ingen erinran mot rivning.

Avslutningsvis kan konstateras att möjligheten till helhetssyn på kvarteret går förlorad genom att de planerade förändringarna nu delas upp i två skilda planförslag, vilket förvaltningen finner beklagligt. Kulturförvaltningen hade föredragit att man, som det var tänkt i det ursprungliga planprogrammet, hade tagit ett helhetsgrepp på kvarteret och gått fram med ett enda planförslag.

SLUT

Bilaga 1: Plankarta med bestämmelser.
Illustrationer till nybebyggelse.
Foton av matsalsbyggnaden, beskowska fresken samt parken.